

Program Matice slovenskej na roky 2011 – 2013 s výhl'adom do roku 2017

---

1. Východiská a ciele

Matica slovenská vznikla pri 1000. výročí príchodu sv. Cyrila a Metoda k našim predkom v záujme naplnenia ich odkazu, ktorý jej zakladatelia v prvých stanovách pomenovali ako lásku k „národu a životu slovenskému“. Práve vtedy sa končilo Metodovo proroctvo Svätoplukovi: „Tvoji potomkovia nebudú tisíc rokov vládcami vo svojej domovine.“ Hoci Maticu slovenskú po dvanástich rokoch uhorskej ministerstvo vnútra zatvorilo, aj na základe jej posolstva a tradície na konci prvej svetovej vojny zaniklo Uhorsko a slovenský zázrak sa mohol začať. Z národa, o ktorom na sklonku Uhorska v Európe vedelo len zopár vzdelancov na čele s B. Björnsonom, je dnes národ s vlastným štátom patriacim do Európskej únie. Pravdaže, zároveň sme aj národ ovplyvnený znakmi čias na začiatku tretieho tisícročia. Patrí medzi ne nadmerná úcta k peniazom, ktorá je vlastne na samom začiatku všetkých neuhov, ktoré dnes sužujú svet, Európu, Slovensko i Maticu. Práve tu, pri očistení mena Matice od nánosov súvisiacich s nadmernou túžbou po peniazoch a riskantným podnikaním v záujme ich rozmnoženia, je základ nášho programu pre najbližšiu budúcnosť. Len návrat k „životu slovenskému“, k slovenskosti, ktorá je predovšetkým o pestovaní ducha, a až potom k nevyhnutnej „hmote“, nás privedie k metám, ktorých sa týka náš program.

Je o ochrane atribútov slovenského národa, jeho jazyka a jeho územia. A je o presadzovaní atribútov slovenskosti, slovenského života: morálky, dobra, spravodlivosti, húževnatosti a pracovitosti. Cestou je zväčšovanie matičného dosahu na obyvateľov Slovenskej republiky, Slovákov i Neslovákov v záujme vlastenectva, posilňovania slovenskej štátnosti, získavania mladých do matičných radov. Zatiaľ čo pri určovaní cieľov sa musíme vrátiť k matičným základom, formy a metódy našej práce musia zodpovedať tretiemu tisícročiu.

Je nepochybné, že pri slovenskom napredovaní i pri slovenských poklesoch je zakaždým aj Matica. Bola „prvým trňom v oku“ maďarizátorom Uhorska, v roku 1919 nanovo ožila a odvtedy prekonala dobré i zlé časy, zväčša podľa vôle vládnucich. Od roku 1990 sa pod jej záštitou uskutočnili tisíce kultúrnych, osvetových i vedeckých akcií, v roku 1992 stála medzi bojovníkmi za slovenskú samostatnosť. Aj napriek tomu prišla v ostatných rokoch o svoje meno i postavenie v spoločnosti, hoci sa to nestalo vinou desaťtisíc jej aktívnych členov. Fakty sú tvrdé: dobroprajný slovenský národ si akosi nevšimol, že Matica prišla okrem mena aj o časť svojho majetku. Ak začína byť zle s národom, je zle aj s Maticou a naopak.

Je tu čas, aby Matica bola príkladom pre slovenskú verejnosť. Je nielen potrebné, ale aj možné konať vo vzťahu k nakladaniu s verejným majetkom otvorene, čestne a poctivo. Iná cesta k morálnemu obrodeniu slovenskej spoločnosti nevedie.

Matica slovenská je jedinou ustanovitzňou, ktorá môže zjednocovať doslova všetkých – Slovákov i občanov Slovenskej republiky: veď cirkvi máme niekoľko, politických strán desiatky, rôznych profesijných a záujmových združení stovky. Naším programom je zjednocovať v záujme toho, čo nám ukladá zákon o Matici: „Upevňovať slovenské vlastenectvo“, „prehlbovať vzťah občanov k slovenskej štátnosti“ a plniť ďalšie kultúrne a vedecké úlohy, a to vo vzťahu k všetkým občanom Slovenskej republiky, ako aj k Slovákom žijúcim v zahraničí.

Je to predovšetkým o našej dnešnej i zajtrajšej aktivite: niektorým matičiarom sa zapáčili roky sladkého ničnerobenia a keď mu má byť koniec, niektorí otvorene, iní v skrytosti dávajú najavo aj nevôľu. Matica však musí plniť to, prečo vznikla, bez ohľadu na to, či to robí v hlavnom meste, alebo v Martine, mimochodom, zákonom určenom hlavnom meste národnej kultúry Slovákov. Ak má Matica zmysel aj v modernej slovenskej spoločnosti tretieho tisícročia – a ona ho má – slovenská verejnosť čoskoro musí zistiť a pochopiť, že Matica je taká, aká má byť. A že je taká aj preto – aby vôbec bola.

Cieľ nášho programu v súlade s novými stanovami je jednoznačný: 1. oživenie matičného hnutia – tu si v súlade s programom predsedu kladieme za cieľ stotisícovú členskú základňu; 2. získanie mladých; 3. návrat Matice do spoločenského života, obnova jej mena na verejnosti aj cez mienkotvornosť Slovenských národných novín; 4. sprehľadnenie a uľahčenie nášho profesionálneho matičného života; 5. viac právomocí regiónom; 6. viac demokracie v Matici.

Našou najbližšou najväčšou šancou na zviditeľnenie budú oslavy 150. výročia vzniku Matice slovenskej v rámci osláv 1150. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda do strednej Európy medzi našich predkov. A tu v strednej Európe by sme sa na ich pamiatku mali pokúsiť o „nevidané zjavenie tela a ducha života slovenského“, čo sú slová Andreja Sládkoviča použité pri opise udalostí spojených s Memorandom národa slovenského – predchodcu Matice. Matica slovenská by mala pri tomto významnom jubileu významne vstúpiť do života slovenského národa. Budeme sa usilovať spoločne s predstaviteľmi všetkých našich cirkví, ako aj s univerzitami a intelektuálnou obcou vôbec podnietiť umelcov všetkých žánrov, aby vytvorili diela na pamiatku oných i týchto dní.

Matica slovenská verná cyrilo-metodskej tradícii, pre napĺňanie ktorej vznikla, rešpektujúc pluralitný charakter slovenskej spoločnosti, chce pripomínať národu a všetkým ľuďom dobrej vôle žijúcim v Slovenskej republike, že máme svoje tradície, ktoré akoby mali

v dnešných časoch prekryť cudzie, v podstate komerčné tradície. Pousilujeme sa aj našimi médiami či cez médiá verejnoprávne očisťovať mysle našich mladých i starších. Nie sme stranícka ustanovizeň, ale budeme apelovať na politikov, aby si viac uvedomovali svoju osobnú zodpovednosť voči spoločnosti, aby rešpektujúc slobodnú vôľu občanov dbali na ochranu a zachovanie tej časti kultúrnej tradície, ktorá je živým vyjadrením ich skutočných potrieb, skutočného šťastia a naplnenia zmyslu života. Aj tak chceme plniť odkaz našich zakladateľov. Pri napĺňaní matičného kréda chceme byť dôslední. Ak sa všetko riadi myšlienkou zrodu, tak dodnes „Slovenská Matica je jednota milovníkov národa a života slovenského a jej cieľ: v členoch slovenského národa mravnú a umnú vzdelanosť budiť, rozširovať a utvrdzovať, slovenskú literatúru a krásne umenia pestovať a podporovať, a tým i hmotný blahobyť slovenského národa zvyšovať a na jeho zveľaďovaní pracovať“. Výzva pre nás: robiť všetko pre národ, vzbudzovať k životu a podporovať onú tajuplnú slovenskosť, naším cieľom je aj dobrá literatúra, aj umenie a kultúra, ale i hmotný blahobyť národa. Od budúceho roka budeme organizovať vyvrcholenie matičného roka od 7. júna – Pamätný deň výročia Memoranda národa slovenského – do 5. júla v rámci Národných matičných slávností v Martine, sviatku sv. Cyrila a sv. Metoda a zároveň Dňa zahraničných Slovákov. Ide o mesiac na konci školského roku mimo letných prázdnin, keď sa na matičných akciách budú môcť vo väčšej miere zúčastňovať žiaci a študenti. V tomto mesiaci sa usporiada rad akcií na celom Slovensku – od Martina (oslavy Memoranda) cez všetky krajské mestá s vyvrcholením na mládežníckej akcii a pri soche sv. Cyrila a sv. Metoda v Komárne a na Devíne. Matica slovenská sa súčasne jednoznačne hlási k plneniu úloh vyplývajúcich z Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva, prijatého na konferencii v Paríži 17. októbra 2003 organizácie UNESCO, ktorej je Slovenská republika členským štátom.

2. Matičné hnutie

Deväťdesiate roky 20. storočia zaznamenali obrat v matičnom hnutí spôsobený novými spoločenskými podmienkami, ktoré nastali po roku 1989. Obnovila sa členská základňa, vytvorila sa sieť miestnych odborov, súčasne sa zriadili profesionálne pracoviská vo všetkých častiach Slovenskej republiky vo forme domov Matice slovenskej s právnou subjektivitou a oblastných pracovísk Matice slovenskej bez právnej subjektivity. Po začiatočnom pozitívnom rozvoji členskej základne nastal začiatkom 21. storočia jej úpadok a v konečnom dôsledku zníženie počtu členov Matice slovenskej vrátane aktívnych miestnych odborov.

Medzi hlavné faktory tohto stavu patrila výrazne znížená podpora Matici slovenskej zo strany štátu. Matica slovenská zároveň oslovovala verejnosť, a predovšetkým mládež metódami a

formami, ktoré už nezodpovedali dobe a boli prekonané. Začal sa prejavovať nástup vyhrotených prejavov liberalizmu a materializmu, čo zasiahlo všetky sféry spoločenského, politického, kultúrneho a hospodárskeho života. Pojmy ako národná hrdosť, vlastenectvo, patriotizmus akoby zanikali v atmosfére nastupujúcej globalizácie a často sa chápali ako niečo zastarané.

Na druhej strane sa v spoločnosti dostali do popredia nové progresívne komunikačné a informačné technológie, rozvoj internetu, nastali výrazné zmeny v mediálnej oblasti, predovšetkým televízie. Matica slovenská nezachytila tento nástup, ktorý ponúkal nový spôsob rýchlejšej a zjednodušujúcej komunikácie nielen ústredia s miestnymi odbormi, ale aj na horizontálnej úrovni medzi miestnymi odbormi navzájom s možnosťou propagácie regionálnych a celoslovenských aktivít. Všetky tieto vonkajšie a vnútorné problémy sa odrazili na živote matičného hnutia. Súčasná analýza členskej základne preukázala zníženie počtu členov Matice slovenskej o viac než polovicu a celý rad miestnych odborov je pasívny. Matičné hnutie naďalej zostáva jedným z hlavných pilierov a priorít Matice slovenskej. Ak má Matica plniť svoje historické poslanie a postavenie aj v 21. storočí, musí sa oprieť o širokú členskú základňu. K tomu má smerovať aj inštitút zakladajúcich členov Matice slovenskej, priamo sa viažuci k menám osobností stojacich na samom začiatku matičného hnutia. Zásadne treba zintenzívniť prácu s miestnymi odbormi, pričom netreba zabúdať na rozdielne regionálne pomery pri ich obnove a aktivizovaní činnosti. Domy a oblastné pracoviská Matice slovenskej musia svoju činnosť zamerať na oživenie pasívnych a vytváranie priaznivých podmienok na zakladanie nových miestnych odborov a na priebežnú materiálnu, metodickú a propagačnú pomoc zaktivizovaným miestnym odborom, ktoré nemôžu byť po založení ponechané napospas osudu. Rovnako musia matičné pracoviská v regiónoch efektívnejšie propagovať matičné ideály a šíriť matičnú tlač i matičné produkty.

K zatraktívneniu členstva v Matici slovenskej by mal prispieť aj systém ročných podielových kníh pre zakladajúcich a čestných členov, ako aj systém zliav pri nákupe matičných publikácií a produktov. Posúdi sa aj rozloženie, premyslí sa systemizácia domov a oblastných pracovísk Matice slovenskej. Je nevyhnutné, aby sa Matica vrátila k drobnej a systematickej práci s členským hnutím, citlivo a pozorne reagovala na požiadavky miestnych odborov. V tomto ohľade sa personálne a kompetenčne posilnené Členské ústredie v Martine musí stať skutočným riadiacim a metodickým pracoviskom pre regionálne pracoviská, ktoré by ďalej koordinovali a pomáhali členskej základni v prostredí svojho pôsobenia. Súčasne sa pod správou Členského ústredia zavedie elektronická centrálna databáza členov a miestnych odborov, na to sa s využitím internetu vytvorí možnosť adresovať aktívnym matičiarom

konkrétne ponuky (edičné, ale aj sprostredkovanie výhodných kultúrnych, športových a spoločenských podujatí).

Z uplynulých rokov treba vyzdvihnúť vytrvalosť a neochvejnosť vo vlasteneckej práci predsedov a funkcionárov miestnych odborov a klubov mladých maticiarov, ktorí sú dôkazom životaschopnosti maticného a národného hnutia. Bolo to predovšetkým zásluhou miestnych funkcionárov, ktorí svojím nadšením a autoritou zastrešili maticnú činnosť v regiónoch. Ak sa z hľadiska budúceho vývoja majú miestne odbory ďalej rozvíjať a dostať sa do rovnocenného partnerstva s kultúrnymi zložkami samosprávy, nemôžu byť odkázané na príležitostnú podporu Matice. Práve naplnenie tohto cieľa bude predpokladom, aby miestne odbory a oblastné strediská úzko spolupracovali s obecnými úradmi a inými spoločenskými organizáciami. Domy a oblastné pracoviská musia vo svojej každodennej činnosti poskytovať metodickú a konzultačnú pomoc, ktorá sa bude týkať administratívy a evidenčných povinností miestnych odborov vo vzťahu k členskému ústrediu.

Cieľom práce ústredia s členským hnutím je tiež stále aktuálna otázka posilňovania slovenského vlastenectva a národného povedomia vo všetkých generáciách slovenskej spoločnosti. Na podporu tejto úlohy treba organizovať národné, kultúrne, spoločenské podujatia, odborné semináre, poznávacie výlety k historickým pamiatkam a športové akcie. Na to by mala slúžiť aj koncepčne zameraná vzdelávacia činnosť Matice.

3. Mládež a maticné hnutie

Budúcnosť Matice slovenskej je v mladej generácii, preto sa mládež musí stať jej pevnou súčasťou. V súčasnosti sú mladí členovia organizovaní v Odbore mladých maticiarov – záujmovom odbore Matice slovenskej združujúcom mladých ľudí z celého Slovenska. Jeho prvoradým cieľom je národná činnosť smerujúca k všestrannému poznaniu národných dejín, kultúry a tradícií. Väčšina mladej generácie má slovenské povedomie, no ešte stále prevláda nechť mladých Slovákov masovo sa organizovať, čo je dôsledok negatívnych skúseností, ale aj nenaplnených očakávaní z minulosti. Matica preto bude podporovať najmä nové iniciatívy a metódy práce miestnych zložiek mladého maticného hnutia, umožní im samostatne pracovať a zodpovedať za výsledky svojej práce. Mladé maticné hnutie dokázalo, že má predpoklady splniť náročné úlohy. Skúsenosti z minulých rokov nás vystríhajú pred uplatňovaním starých a konzervatívnych spôsobov oslovovania mladých ľudí a stavaním iba na nadšení mladých maticiarov v regiónoch. Rozvoj mladého maticného hnutia si vyžaduje premyslenú, tvorivú koncepčnú prácu a podporu.

Pri komunikácii v mladom matičnom hnutí budeme využívať ponúkané možnosti sociálnych sietí a internetu, s ktorými denne komunikujú tisícky mladých Slovákov, a to predovšetkým na propagáciu matičných aktivít, oboznamovanie sa s výročiami i so slovenskými dejinami a pri naväzovaní spolupráce so slovenskými aktivistami v zahraničí.

Zásadne sa zmení spolupráca so strednými a najmä s vysokými školami. Na akademickej pôde možno osloviť mladých ľudí národnou myšlienkou, vyhľadávať mladých intelektuálov, ktorí budú samostatne organizovať národný život vo svojej profesionálnej oblasti aj po ukončení štúdia. Je to nadčasová skúsenosť zo slovenských dejín, keď značný počet slovenských národovcov v 19. a 20. storočí svoju národnú púť nastúpil práve ako mladý študent. Ponúka sa možnosť organizovania súťaží v písaní esejí na národné témy či matičné oceňovanie najúspešnejších študentov.

Pri spolupráci medzi vysokými školami a Maticou slovenskou treba využívať tradičné aktivity z minulosti a v súčasnosti je to hlavný predpoklad oživenia matičných myšlienok a cieľov medzi vysokoškolskou mládežou, čo by sa malo stať dôležitou úlohou oblastných stredísk pod koordinačným vedením Členského ústredia a vedeckých ústavov Matice slovenskej v Martine. Matica slovenská uzatvorí dohody, resp. prijme memorandá o spolupráci s univerzitami a vysokými (prípadne i so strednými) školami a v záujme rozvíjania vlastenectva a morálnych vlastností slovenského života bude vyhlasovať súťaž pre študentov stredných a vysokých škôl o najlepšiu matičnú esej. Celoštátne finále sa bude každoročne konať v rámci Národných matičných dní v Martine. Treba tiež uviesť, že Matica slovenská zorganizuje v roku svojho 150. výročia Matičný svetový festival slovenskej mládeže s epicentrom v Košiciach – v Európskom hlavnom meste kultúry.

Pre povzbudzovanie národného povedomia najmä medzi mladými Slovákami treba účinne a inovatívne využiť všetky príležitosti, medzi ktoré patria významné i menej známe historické výročia, a to aj regionálneho charakteru, osadzovanie pamätných tabúl a stavenie sôch po celej Slovenskej republike, osobitne v našom hlavnom meste, športové súťaže, udeľovanie cien Matice slovenskej vybraným kategóriám spomedzi olympionikov, futbalistov, hokejistov vrátane organizovania športových súťaží pre školy v športoch, ako je hokejbal či florbal.

Matica slovenská by sa mala prezentovať aj na významných hudobných festivaloch prostredníctvom informačných stánkov. Dôvodom je rastúci záujem mladých ľudí o podobné podujatia celoslovenského významu.

4. Slováci v národnostne zmiešaných oblastiach

Matica slovenská bude venovať prioritnú pozornosť postaveniu Slovákov na národnostne zmiešaných územiach Slovenskej republiky, najmä na juhu a severovýchode Slovenska s dôrazom na žiakov a študentov. Finančne prednostne podporíme aktivity mladých v týchto regiónoch. Metodickú, informačnú a materiálnu podporu vlastenectva, poznania národných dejín a kultúry slovenského národa poskytneme aj pedagógom a profesionálnym pracovníkom, ktorí pôsobia medzi touto mládežou. Pri napĺňaní týchto cieľov budú plniť hlavnú úlohu naše oblastné strediská.

Inou úlohou Matice slovenskej je upozorňovať vládu Slovenskej republiky na potrebu systematickej a všestrannej podpory Slovákov na jazykovo zmiešaných územiach vrátane zriaďovania slovenských málotriednych škôl na juhu našej republiky.

Najakútnejšou potrebou Slovákov na jazykovo zmiešanom území v obciach, kde tvoria menšinu, je však reálne poznanie ich situácie, informovanie verejnosti o tejto problematike a riešenie ich diskriminácie.

Prioritami Matice slovenskej pre ďalšie roky na riešenie problémov Slovákov na jazykovo zmiešanom území je:

- a) iniciovať vytvorenie orgánu, rady alebo inej inštitúcie ako poradného orgánu ministerstva, vlády, resp. parlamentných výborov, ktorý sa bude zaoberať problematikou Slovákov na jazykovo zmiešanom území, ako ho majú národnostné menšiny žijúce v Slovenskej republike,
- b) v rámci vlastnej organizačnej štruktúry náležite podporiť činnosť Strediska národnostných vzťahov,
- c) kontrolovať a dohliadať na dodržiavanie zákona o štátnom jazyku na jazykovo zmiešaných územiach v obciach, kde tvoria Slováci menšinu. Podávať podnety kontrolným orgánom o nedodržiavaní jazykového zákona, trvalo upozorňovať prostredníctvom ministerstva kultúry kompetentné orgány na dodržiavanie používania štátneho jazyka, pravidelne vyzývať a kontrolovať samosprávy vo veci používania štátneho jazyka vo verejnom a úradnom styku podľa zákona,
- d) v neposlednom rade upozorňovať na diskrimináciu Slovákov aj medializáciou ako jedným z legitímnych nástrojov demokratického štátu.

Na podporu života Slovákov v národnostne zmiešaných územiach sa súčasne každoročne bude uskutočňovať aspoň jeden kultúrno--spoločenský program vo významnom meste (Komárno, Dunajská Streda, Rožňava, Trebišov, Stropkov a i.) pod záštitou príslušného predstaviteľa vlády Slovenskej republiky v spolupráci so združeniami národností.

5. Slováci žijúci v zahraničí

Významnou zložkou matičného hnutia je činnosť v oblasti udržania a rozvíjania národného povedomia Slovákov žijúcich v zahraničí. Väčšina zahraničných Slovákov vrátane tých, ktorí nie sú štátnymi občanmi Slovenskej republiky, ale majú slovenský pôvod a kultúrno-jazykové povedomie, sa živo zaujíma o dianie v Slovenskej republike, kultúru a tradície. Na ich podporu budeme udržiavať a rozvíjať kontakty so slovenskými spolkami a združeniami vrátane matičných subjektov v zahraničí. Tieto strediská budú slúžiť ako centrá národného života a kultúry, organizátori národných a kultúrnych podujatí pre Slovákov vrátane distribúcie národnej tlače a matičných publikácií, budú pomáhať pri zakladaní miestnych odborov Matice slovenskej v zahraničí a šíriť slovenskú kultúru medzi iné národy, čo významne prispeje k priaznivému obrazu Slovenskej republiky a jej občanov vo svete.

Zvláštnu pozornosť budeme venovať záchrane slovenského kultúrneho dedičstva, ktoré vzniklo v zahraničí. Dokumenty z tejto oblasti bude získavať, spracúvať a sprístupňovať najmä Krajanské múzeum a Archív Matice slovenskej. V tomto smere budú tieto pracoviská spolupracovať tak s príslušnými krajanskými organizáciami, ako i domácimi inštitúciami.

6. Vedecká činnosť Matice slovenskej a jej prezentácia

Veda je tradične dôležitou a jednou z najvýznamnejších súčastí činnosti Matice slovenskej, rozhodujúcim činiteľom pri tvorbe programu tejto vrcholnej slovenskej národnej inštitúcie. Vo svojej vedeckej aktivite nadviazala v roku 1863 na všetky hlavné prúdy kontinuálneho historického vývinového procesu slovenského národa, ktorého zavŕšením boli Žiadosti slovenského národa (1848) a vyvrcholením Memorandum národa slovenského (1861), nastoľujúce základné požiadavky Slovákov na plnohodnotný národný život. Táto kontinuita v rozhodujúcej miere prispela k formovaniu poslania a postavenia Matice slovenskej a v čase jej zatvorenia (1875 – 1918) sa pretransformovala do iných slovenských zoskupení, najmä do Muzeálnej slovenskej spoločnosti, Živeny, na stránky Národných novín, ale poznačila aj činnosť slovenských peňažných ústavov.

Kontinuitu medzi prvým obdobím existencie Matice slovenskej vo vedeckej a prezentačnej orientácii najvýznamnejšie predstavovali Jozef Škultéty, Jaroslav Vlček, Štefan Krčméry, periodikum Slovenské pohľady, ku ktorým sa pridávali Andrej Mráz, Milan Pišút a ďalšie osobnosti združené vo vedeckých odboroch s výraznou orientáciou na slovenský národ, jeho dejiny, jazyk, kultúru a literatúru, na zvyšovanie slovenského národného sebavedomia, zvyšovanie kultúrnej a vzdelanostnej úrovne a integrácie všetkých vrstiev slovenskej spoločnosti, najmä v súvislosti s rozmáhajúcou a prehlbujúcou sa ideológiou čechoslovakizmu. Toto zameranie vedeckej činnosti Matice slovenskej po roku 1918 sa

dostalo do centrálneho záujmu novej mladej generácie vedeckých pracovníkov, absolventov už Slovenskej univerzity, ktorí sa stali kmeňovými pracovníkmi Matice slovenskej alebo v rámci vedeckých odborov úzko s ňou spolupracovali.

Na pôde Matice slovenskej sa formovala slovenská veda s novými slovenskými národnými znakmi a v jej lone vznikali zárodky Slovenskej akadémie vied, ktoré aktivizovali také výrazné vedecké matičné osobnosti, akými boli Ľudovít Novák, Andrej Mráz, František Hrušovský, Alexander Hirner, Henrich Bartek, Ján Marták, Stanislav Mečiar, Jozef Cincík, ale aj M. Považan, J. Dubnický, E. Pauliny a ďalší, ako aj „legendárny“ správca Matice slovenskej Jozef Cíger Hronský vytvárajúci na túto orientáciu a činnosť nebývalé podmienky. Aj v povojnových rokoch (1945 – 1948) sa Matica vo vedeckej činnosti snažila nadviazať na úspešné roky Slovenskej republiky – napriek politickej emigrácii viacerých popredných vedeckých matičných pracovníkov a činovníkov – a vo vedeckej oblasti mala popredné postavenie vo všetkých aktivitách vedeckých odborov i jednotlivcov. V máji 1948 bola však Matici slovenskej oficiálne odňatá vedecká práca a pričlenená k Slovenskej akadémii vied, čo súviselo s nedôverou nastupujúcej totalitnej komunistickej mašinerie voči Matici. Z tejto vrcholnej slovenskej národnej inštitúcie sa stal na plných 40 rokov v obmedzenom a prísne limitovanom režime kultúrno-osvetový ústav s neurčitým zameraním, podriadený dogmatickým normám marxisticko-leninskej ideológie a komunistickej politike. Napriek tomu sa Matici slovenskej podarilo uskutočniť celý rad krokov vedúcich k demokratizácii našej spoločnosti, a to najmä v obrodných šesťdesiatych rokoch 20. storočia. Boli to predovšetkým oslavy Storočnice Matice slovenskej a polozenie základného kameňa jej novej budovy. Súčasne Matica slovenská presadila návrh, aby sa Národný cintorín v Martine stal Národnou kultúrnou pamiatkou a mnoho iného. K týmto demokratickým tradíciám sa hlási aj súčasná Matica slovenská.

Po revolučných zmenách na prelome rokov 1989 – 1990 sa v spoločnosti i v Matici slovenskej vytvárali priaznivé podmienky na úspešný, cieľavedomý rozvoj všestrannej matičnej činnosti vo všetkých oblastiach jej pôsobenia a poslania už na demokratických zásadách, ktoré sa začali v širokom spektre uplatňovať hneď v rokoch 1990 – 1992 v oblasti matičného hnutia a vo zvýšenej intenzite aj vo vedeckovýskumnej a prezentačnej činnosti. V nasledujúcich takmer dvadsiatich rokoch (1993 – 2010) sa v Matici slovenskej popri úspechoch v oblasti knihovníctva, literárneho múzejníctva a biografistiky nepokračovalo v nastúpenej porevolučnej demokratickej ceste, ale umŕtvovalo sa aj to, čo sa vtedy pozitívne vytvorilo. Z Matice slovenskej sa „vytratili“ významné vedecké osobnosti, nečinné sa stalo Vedné ústredie a vedecký tajomník, prestala koordinácia vedeckej činnosti, jej hodnotenie a

programovanie, existujúce ústavy ostali izolované, odkázané na vlastnú iniciatívu, tvorili akési zoskupenia „Matice v Matici“ bez rešpektovania poslania Matice slovenskej, bez aktívnej a konštruktívnej reakcie na „vedecké neduhy“ a prešľapy „oficiálnych“ historikov škodiace vede i spoločnosti. Vedecká práca v Matici slovenskej sa dostala na okraj diania v slovenskom vedeckom živote. Iniciatíva ostala len na ojedinelých aktivitách jednotlivcov, najmä historikov a literárnovedných pracovníkov.

Matica slovenská je v súčasnosti bez výraznejších vedeckých osobností, v slovenskom vedeckom kontexte stratila svoje postavenie a udržuje sa viac tradíciou ako skutočným stavom, okruh potenciálnych vedeckých inštitúcií a jednotlivcov na spoluprácu sa zúžil na minimum.

Dosiahnuť vyššiu úroveň vedeckovýskumnej a prezentačnej činnosti Matice slovenskej ako jednej z najvýznamnejších oblastí jej poslania, postavenia a celospoločenského očakávania po tom, aký stav zanechalo minulé obdobie vo vedeckej oblasti, nebude ľahké. Tieto skutočnosti vyžadujú od vedenia Matice slovenskej v súčasnosti venovať budovaniu vedeckej základne Matice slovenskej osobitnú a neodkladnú pozornosť.

Mnohé veci sú nenávratne preč, preto sa vedenie Matice slovenskej bude na vytvorenie podmienok pre plnohodnotnú vedeckú činnosť a jej prezentáciu neodkladne orientovať týmito smermi:

1. vytvorenie reálnych podmienok na dôsledné a včasné plnenie vedeckovýskumného, prezentačného a kultúrno-spoločenského programu Matice slovenskej;
2. vytvorí sa koncepcia krátkodobého a dlhodobého programu vedeckovýskumnej a prezentačnej činnosti Matice slovenskej a jednotlivých vedeckých útvarov;
3. oživí sa systematická aktivita Vedného ústredia a Vedeckej rady;
4. stabilizujú sa vedecké ústavy v ich programovom zameraní, kvalifikovanom personálnom obsadení, finančnom zabezpečení podujatí a publikačnej činnosti;
5. v personálnej oblasti sa budú postupne prijímať výlučne kvalifikovaní, perspektívni a talentovaní interní pracovníci;
6. osobitná pozornosť v nasledujúcom období sa bude venovať 150. výročiu Matice slovenskej a na to sa zameria výskum i prezentácia činnosti v jednotlivých oblastiach Matice slovenskej. V tejto súvislosti sa vyhlási Rok Matice slovenskej 2012 – 2013;
7. na podporu významných projektov vedeckého výskumu sa bude využívať novozriadený grantový systém s predpokladom od roku 2012.

Na perspektívne aktivizované činnosti vedeckých pracovísk Matice slovenskej treba vytvoriť pre Vedné ústredie a vedeckého tajomníka také podmienky, aké prináležia vedeckej činnosti vrcholnej a najvýznamnejšej celonárodnej inštitúcie. Ich úlohou bude iniciovať, koordinovať, hodnotiť a usmerňovať prácu vedeckých ústavov a odborov, cieľavedome, tvorivo a konštruktívne spolupracovať s vedeckými pracoviskami doma i v zahraničí, organizovať príležitostné a tematické vedecké konferencie, semináre a kolokviá. Zvýšená pozornosť sa bude venovať vedeckej úrovni zborníkov a vydávaných samostatných publikácií pracovníkov ústavov a odborov. V záujme toho sa vytvoria pri zborníkoch trojčlenné až päťčlenné kvalifikované a funkčné redakčné rady.

Vedecká rada Matice slovenskej bude vytvorená z významných osobností spoločenskovedných disciplín, doplnená riaditeľmi ústavov a predsedami odborov. Raz ročne bude hodnotiť program vedeckovýskumnej a prezentačnej činnosti ústavov a odborov a vyhodnocovať ho.

Vedné ústredie je organizačným, koordinačným a metodickým ústredím na výskum, ochranu a podporu slovenskej kultúry a literatúry, na výskum života Slovákov v zahraničí a vzťahov k nim, usmerňuje ústavy k tvorivým kontaktom so slovanskými Maticami. Združuje riaditeľov matičných vedeckých ústavov a predsedov odborov. Každoročne pripraví vedecký zborník *Slovakistika* (v štruktúre: Literatúra, Jazyk, Kultúra, Správy a informácie), dvakrát ročne *Historický zborník* a podľa možností *Politologickú ročenku*.

Vedecký tajomník aktívne, cieľavedome a tvorivo zabezpečuje úlohy Vedného ústredia, udržiava pravidelný kontakt s vedeckými ústavmi a odbormi, dbá na dôsledné plnenie ich programu a pomáha im riešiť problémy. Zároveň je hlavným redaktorom zborníka *Slovakistika* a zástupcom správcu Matice slovenskej vo vymedzených oblastiach.

Úlohou Slovenského literárneho ústavu ostáva výskum dejín slovenskej literatúry a otázok literárnej teórie, spolupráca s literárnovednými pracoviskami SAV, univerzitami a ďalšími vedeckými inštitúciami doma i v zahraničí. Výsledky prezentuje v samostatných publikáciách, štúdie a príspevky bude publikovať v zborníku *Slovakistika* a v iných vedeckých periodikách, organizuje príležitostné a tematické vedecké konferencie a semináre samostatne alebo v spolupráci s inými vedeckými pracoviskami na Slovensku. Perspektívne sa vyvinie iniciatíva o prinavrátenie prvej budovy Matice slovenskej so Slovenským národným literárnym múzeom a zbierkovým fondom Archívu literatúry a umenia pod správu Matice slovenskej.

Slovenský historický ústav bude aktívne skúmať otázky slovenských dejín, dejín Matice slovenskej s osobitným zreteľom na obdobie 1954 až 1989, výsledky bude publikovať v

samostatných publikáciách a na stránkach Historického zborníka. Matica slovenská bude tvorivým spôsobom spolupracovať s vedeckými pracoviskami v Slovenskej republike i v zahraničí a v súčinnosti s nimi alebo samostatne organizovať vedecké konferencie, semináre a kolokviá.

Krajanské múzeum naďalej bude ústredným pracoviskom pre styk a spoluprácu so slovenským zahraničím s orientáciou na dokumentáciu, vedeckovýskumnú a prezentačnú činnosť, udržiavanie a rozvíjanie jeho národnej identity a vzťahu k Slovenskej republike. Bude aktívne spolupracovať s príbuznými inštitúciami v Slovenskej republike a so Slováckmi žijúcimi v zahraničí, osobitne s Úradom vlády pre Slovákov v zahraničí. Vede evidenciu slovenských spolkov v zahraničí a udržiava kontakty s nimi, zúčastňuje sa na ich podujatiach. Každý rok podľa možností redakčne pripraví zborník Slováci v zahraničí, úzko spolupracuje pri obsahu a vydávaní magazínu Slovensko. Matica slovenská bude pokračovať v realizácii európskych kongresov Matíc slovanských národov a v rozvoji Jozefínskej knižnice v garancii Krajanského múzea Matice slovenskej.

Archív Matice slovenskej je špecializovaným verejným archívom a odborným pracoviskom na zachovanie kultúrneho dedičstva a histórie Matice slovenskej. Preberá a získava písomné, faksimilné, multimedialne, múzejné a galerijné dokumenty zo všetkých zložiek Matice slovenskej a od osobností národného a verejného života v Slovenskej republike i v zahraničí. Získané dokumenty eviduje, ochraňuje, odborne spracúva a sprístupňuje verejnosti. Pracovníci archívu vo vedeckovýskumnej oblasti spracúvajú aktuálne tematické okruhy z vlastného materiálu a svoje poznatky primerane ponúkajú verejnosti. Dlhodobým zámerom je digitalizácia archívnych dokumentov.

Stredisko národnostných vzťahov bude udržiavať systematické vzťahy s inštitúciami národnostných menšín v Slovenskej republike, skúmať vzťahy týchto inštitúcií so slovenským prostredím, ich aktivitu na jazykovo zmiešaných územiach, postavenie Slovákov v týchto oblastiach, koordinovať výskum a robiť dokumentáciu vzťahov medzi štátotvorným národom a národnosťami, dodržiavanie platných zákonov o národnostnej otázke, upevňovanie štátnosti a používanie štátnej symboliky a jazyka. Na problémy a nedostatky bude vedenie Matice slovenskej upozorňovať príslušné štátne orgány.

Dôležité miesto a význam vo vedeckej a prezentačnej činnosti Matice slovenskej majú vedecké odbory. Na dobrovoľnom základe združujú profesionálnych vedeckých pracovníkov a záujemcov s vyhraneným tvorivým záujmom o problematiku vedného odboru. Činnosť vedeckých odborov koordinuje a hodnotí Vedné ústredie. Naším záujmom bude udržať pri činnosti existujúce odbory, podnieť oživenie ostatných, prípadne založiť nové.

7. Mediálna a propagačná oblasť

Médiá sa stali každodennou súčasťou života a činnosti jednotlivcov, spoločnosti a organizácií a v neposlednom rade ich pôsobenie ovplyvnilo aj činnosť samotnej Matice slovenskej. Kto nie je na začiatku tretieho tisícročia v médiách, ako keby ani neexistoval. Pre Maticu slovenskú je koncepčná práca s médiami životnou otázkou, keďže len cez médiá môže prekročiť súčasné rámce jej prežívania vo vedomí spoločnosti a širokej verejnosti.

Základnou osou mediálnej politiky Matice sú Slovenské národné noviny, matičný týždenník. Aktuálnym cieľom je ich premena na mienkotvorný vlastenecký, kultúrno-spoločenský týždenník, ktorý na slovenskom trhu akútne chýba. Bude úlohou redakčnej rady a šéfredaktora, aby trvalo dosahovali profesionálnu úroveň, boli príťažlivé a ich náklad dosiahol desaťtisíc výtlačkov. Zabezpečí sa ich internetová podoba, oživovaná na dennej báze ako základ budúceho internetového Národného denníka. Rovnako ako Matica, aj jej tlačový orgán bude nadstranícky.

Podobné, aj keď z hľadiska svojho zamerania špecifické poslanie má mesačník Slovenské pohľady a štvrťročník Slovensko. Slovenské pohľady by mali aj naďalej ostať „výstavnou skriňou“ slovenskej literatúry s koreňmi siahajúcimi do 19. storočia. Magazín Slovensko by mal byť v spolupráci s vládny Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí živým mostom spájajúcim Slovensko domáce so zahraničným Slovenskom.

V edičnej činnosti by sa Matica slovenská mala zamerať na zostavenie kvalitnej komisie na výber publikácií s témou, ktorá by reagovala aj na aktuálne otázky spoločnosti, podané inými ako bežnými formami.

Za veľmi dôležitú úlohu považujeme spoluprácu Matice s verejnoprávnymi, ako aj ostatnými verejnými médiami. Úskalím je pokročilá komercializácia a aj pokročilá bulvarizácia všetkých slovenských médií. Preklenutím by mohla byť rámcová dohoda o spolupráci medzi Maticou a Rádiom a televíziou Slovenska, ktorá by zabezpečovala Matici účasť v televíznych i rozhlasových diskusiách, výrobu šotov o matičných akciách v regiónoch v spolupráci s matičnými oblastnými strediskami, ako aj vysielanie televíznych formátov vytvorených v Matici vo verejnoprávných médiách.

S tým súvisí aj „návrat ku koreňom“, založenie matičného filmového štúdia pomenovaného po Karolovi Plickovi, v ktorom by filmoví tvorcovia, osobitne mladí, mohli pokračovať v tradícii spracúvania národných tém. Otvorenou možnosťou ostáva aj televízne či rozhlasové štúdio.

V rámci zlepšenia propagácie aktivít Matice slovenskej bude vhodné ponúknuť dohody o spolupráci so všetkými celoslovenskými a s regionálnymi médiami, ako aj tlačovými agentúrami. Každoročná výročná správa Matice slovenskej v zmenených podmienkach propagácie by mala poslúžiť aj ako dôležitý informatívny materiál o matičnej činnosti vo vzťahu k verejnosti s jasnými informáciami, ktoré utvárajú pozitívny obraz o Matici slovenskej ako verejnoprávnej ustanovizne. Aj preto je jej prehľadná činnosť vo vzťahu k slovenskej verejnosti nevyhnutnosťou.

Na propagáciu Matice slovenskej a jej aktivít budeme využívať aj nové interaktívne médiá ako YouTube a blog. YouTube uverejňuje zadarmo videá, na ktoré reagujú návštevníci v diskusiách. Blogeri uverejňujú na internete sériu článkov a vyvolávajú reakciu návštevníkov blogu. Blogeri z radov odborníkov Matice slovenskej môžu prezentovať jej značku prostredníctvom článkov o jej aktivitách. Ďalšou možnou prezentáciou aktivít Matice slovenskej je uverejňovanie informácií na sociálnych sieťach Facebook a Myspace. Internet je v súčasnosti jedným z najúčinnějších nástrojov komunikácie nielen pre nízku cenu. Dnešní mladí ľudia sú tzv. on-line generáciou, z čoho vyplýva, že je nevyhnutné prispôbiť sa trendom v oblasti médií a využívať všetky moderné interaktívne médiá. Mladí ľudia sa radi zúčastňujú na diskusiách a radi reagujú na podnety z oblasti ich záujmu. Preniknutím do ich „sveta“ prostredníctvom matičných médií a propagácie národnej myšlienky modernou formou by malo vyvolať záujem mladých ľudí o Maticu slovenskú.

Základnými cieľmi mediálnej politiky Matice slovenskej bude obnova dobrého mena a pozície Matice slovenskej ako najvýznamnejšej celonárodnej vlasteneckej slovenskej inštitúcie, zlepšovanie kvality práce a zvýšenie informovanosti o jej význame.

Edičnú činnosť Matice slovenskej treba celkovo zamerať na prioritné vydávanie významných, objavných a prínosných odborných i popularizačných diel z oblasti spoločenských vied (s dôrazom na slovenské dejiny, literatúru, jazykovedu, národopis, heraldiku a genealógiu, knihovedu a príbuzné odbory) a diel krásnej literatúry s osobitným zreteľom na diela zamerané na informačné vyplňanie „bielych miest“ slovenských dejín, uchovávanie a prezentáciu významných súčastí tradičnej kultúry Slovenska a Slovákov, prezentáciu kultúrnych i prírodných pozoruhodností a pamätihodností Slovenska, život a dielo významných Slovákov a slovenských komunit v zahraničí, významné fenomény slovenského umenia, osobnosti slovenskej kultúry a spoločenského života a pod.

V edičnej činnosti je potrebné zohľadňovať najvýznamnejšie výročia slovenských osobností a udalostí; v súvislosti so 150. výročím vzniku Matice slovenskej treba pripraviť nové spracovanie komplexných dejín Matice slovenskej, bibliografiu vydaní Matice slovenskej a

populárno-náučnú publikáciu (pomocný učebný text) pre žiakov s tematikou dejín a cesty Slovákov k sebaurčeniu.

Deti a mládež treba oslovovať knižnými aj elektronickými publikáciami, ktoré budujú vlastenectvo, hlbšie poznanie slovenských dejín, výrazných osobností, slovenčiny a slovenskej literatúry.

Je potrebné zapojiť sa do tvorby a vydávania učebníc a pomocných učebných textov pre školy, zamerané na spoločenskovedné predmety (slovenský jazyk, literatúru, slovenské dejiny, vlastivedu, občiansku náuku a pod.).

8. Finančné zabezpečenie matičných aktivít

Prístup zamestnancov Matice slovenskej k finančnému zabezpečeniu matičných aktivít a k používaniu matičných, resp. Matici zverených finančných a iných hmotných prostriedkov je jedným zo základných kritérií posudzovania ich úspešnosti a pracovných výsledkov.

Matica hospodári predovšetkým s vlastnými prostriedkami, z ktorých významná časť súvisí s činnosťou polygrafického podniku Neografia, ktorého je Matica rozhodujúcim účastníkom. Je preto v záujme Matice slovenskej rozširovať svoj pozitívny vplyv na zamestnancov Neografie, a to aj osobitnou podporou ich angažovanosti v Matici. Ďalšia časť prostriedkov, z ktorých sa financujú matičné aktivity, je z dotácií a účelových dotácií, ktoré poskytuje štát. Matica slovenská pri svojej činnosti preto dodržiava všetky zákonné ustanovenia upravujúce jej pôsobnosť. Je predovšetkým nadstraníčkou vlasteneckou ustanovizňou, ktorá rešpektuje zákonné podmienky pri vynakladaní finančných prostriedkov a dbá na ich účelové, zmysluplné a efektívne používanie.

V súvislosti s výstavbou moderného závodu Neografia, a. s., v mestskej časti Priekopa Matica slovenská plánuje získať a rekonštruovať objekt Hronského kníhtlačiarne vedľa druhej budovy Matice slovenskej na Škultétyho ulici v Martine. V ňom plánuje využiť priestory na Požičovňu kostýmov a krojov, depozít Archívu a Krajanského múzea Matice slovenskej a na múzejné expozičné ciele, ako i na možné matičné televízne či rozhlasové štúdio.

Matica slovenská, ako aj všetky právnické osoby v rámci nej, predovšetkým vedecké ústavy, oblastné strediská a miestne odbory, sa usilujú o získavanie ďalších prostriedkov na rozširovanie svojich aktivít. Preto vo všetkých oblastiach činnosti Matice slovenskej treba využívať finančné zdroje z fondov a nadácií celoslovenského aj medzinárodného charakteru.

9. Záver

Matica slovenská cieľavedomým a angažovaným plnením svojho programu, za účinnej podpory vládnych, politických i mimovládnych korporácií, významne posilní svoju účasť na plnohodnotnom rozvoji kultúry, vzdelávania, vedeckovýskumnej a zjednocujúcej aktivity v Slovenskej republike a prispeje k prehĺbeniu historického vedomia a národného povedomia, národnej hrdosti, vlastenectva a štátnosti. Svojou históriou a aktivitami v slovenskom národnom živote a bojom za národné práva si vydobyla také spoločenské postavenie v dejinách slovenského národa, ktoré ju opodstatňuje byť aj v súčasnosti jedným z najvýznamnejších činiteľov zjednocovania slovenskej spoločnosti bez rozdielu politickej príslušnosti, náboženského vierovyznania a sociálneho postavenia. Na takéto poslanie Matica slovenská má všetky predpoklady aj v súčasnosti.

Martin 17. september 2011

Ing. Marián TKÁČ, PhD.